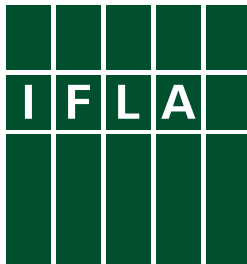

SMERNICA IFLA/UNESCO K MANIFESTU IFLA O INTERNETE

IFLA/UNESCO Internet Manifesto Guidelines

Copyright © International Federation of Library Associations and Institutions, 2006

Slovak edition © Spolok slovenských knihovníkov/Slovak Librarians Association

Translation © Ing. Silvia Stasselová, 2008

Realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

SMERNICA IFLA/UNESCO K MANIFESTU IFLA O INTERNETE

Podakovanie

Na tomto dokumente sa podieľalo veľa ľudí. Osobitné podakovanie patrí týmto spolupracovníkom: Paul Sturges, Sjoerd Koopman, Martha Castro, Marta Terry, Gonzalo Oyarzun, Charles Batumbuze, Dick Kawooya, Diana Rosenberg, Eliades Acosta, Sueli Mara Ferrieira, Elenice Castro, Ans Koolen, Claudia Rodriguez, Celso Musino, Lena Vania Ribero, Monique Alberts, Gloria Samame, Silvia Prada, Esther Pailos, Archie Dick, Giuseppe Vitiello, Irina Trushina, Gopakumar K Thampi, Abdelazziz Abid, Elizabeth Longworth a Katja Roemer.

Ďakujeme všetkým účastníkom workshopov a všetkým tým, ktorí prispeli svojimi pripomienkami počas konzultácií.

Stuart Hamilton, IFLA/FAIFE

Tiež chceme poďakovať členom výboru IFLA/FAIFE a Larsovi Aagaardovi zo Sekcie IFLA pre knižnice pre deti a mládež za ich hodnotné príspevky počas záverečných konzultácií, ktoré boli uplatnené v konečnej verzii smernice v septembri 2006.

*Susanne Seidelin, riaditeľka úradu IFLA/FAIFE
september 2006*

OBSAH

1. Zásady verejného prístupu
2. Verejné knižnice a ďalšie verejné prístupové miesta
3. Používatelia
4. Obsah
5. Elektronické služby, e-government a e-demokracia
6. Technologické možnosti
7. Prekážky
  - a) Filtrovanie
  - b) Súkromie používateľov
  - c) Duševné vlastníctvo
  - d) Neutralita sietí
  - e) Poplatky za prístup
8. Školenie používateľov
9. Stratégie používania internetu

Príloha 1 - Manifest IFLA o internete

1. ZÁSADY VEREJNÉHO PRÍSTUPU

Neobmedzený prístup k informáciám má zásadný význam pre dosiahnutie slobody, rovnosti, globálneho porozumenia a mieru. Z tohto dôvodu Medzinárodná federácia knižničných asociácií a inštitúcií (IFLA) vyhlasuje:

Intelektuálna sloboda je právom každého jednotlivca zastávať a vyjadrovať svoje názory a vyhľadávať a získavať informácie; je základom demokracie a je stredobodom knižničných služieb.

Sloboda prístupu k informáciám, nezávisle od média a hraníc štátov, je základnou zodpovednosťou knihovníckej a informačnej profesie.

Zabezpečenie neobmedzeného prístupu na internet prostredníctvom knižníc a informačných služieb napomáha dosiahnuť slobodu, prosperitu a rozvoj.

- ▶ Knižnice, ktoré poskytujú prístup k informáciám na internete, by ho mali poskytovať v súlade so zásadami článku 19 *Všeobecnej deklarácie ľudských práv*, v ktorom sa uvádza, že každý má právo na slobodu názoru a prejavu; toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory bez zasahovania a vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie a myšlienky prostredníctvom ľubovoľných médií a bez ohľadu na hranice.

- ▶ Jednotlivci sú v prvom rade zodpovední za svoje vlastné vyhľadávanie, a preto by sa im malo v maximálnej možnej miere ponúknuť, aby sami rozhodli, čo by mali alebo nemali mať dostupné na internete.
- ▶ Knižnice by mali zabezpečiť, aby bol prístup na internet k dispozícii všetkým, bez ohľadu na vek, rasu, národnosť, náboženstvo, kultúru, politickú príslušnosť, fyzické alebo mentálne postihnutie, pohlavie, alebo sexuálnu orientáciu.
- ▶ Knihovníci majú profesionálnu povinnosť poskytovať používateľom rovnaký a spravodlivý prístup na internet, rešpektovať ich súkromie a umožniť im čo najviac informácií dostupných na internete, podľa potreby aj poskytnutím odbornej pomoci a školení.

2. VEREJNÉ KNIŽNICE A ĎALŠIE VEREJNÉ PRÍSTUPOVÉ MIESTA

Knižnice a inštitúcie poskytujúce informačné služby sú dynamické inštitúcie, ktoré spájajú ľudí s globálnymi informačnými zdrojmi, myšlienkami a kreatívnymi prácami, ktoré hľadajú. Knižnice a informačné služby sprístupňujú celé bohatstvo ľudského poznania a kultúrnej rozmanitosti prostredníctvom všetkých dostupných médií.

Knižnice a informačné služby predstavujú hlavné vstupné brány k internetu. Niekomu poskytujú technické vymoženosti, poradenstvo a pomoc, pre iných sú jedinými dostupnými prístupovými miestami. Knižnice a informačné služby poskytujú mechanizmus na prekonanie prekážok vytvorených rozmanitosťou zdrojov, technológií a nadobudnutých zručností.

- ▶ Rôzne typy knižníc a iných informačných stredísk slúžia rôznym skupinám používateľov. Je zodpovednosťou inštitúcií snažiť sa slúžiť v rámci svojej oblasti pôsobenia a používateľskej základne:
  - ▶ poskytovaním existujúcich zdrojov prostredníctvom online prístupu (napr. prostredníctvom programov digitalizácie),
  - ▶ rozvíjaním spôsobov poskytovania nových zdrojov cez internet.
- ▶ Prístupové miesta na internet by mali byť v priestoroch, ktoré sú otvorené pre všetkých, bez ohľadu na pohlavie, náboženstvo, sociálnu triedu alebo spoločenské postavenie.

3. POUŽÍVATELIA

Knižnice a informačné služby majú tiež povinnosť slúžiť všetkým členom svojich komunít, bez ohľadu na vek, rasu, národnosť, vieru, kultúru, politickú orientáciu, fyzické alebo iné postihnutie, pohlavie, sexuálnu orientáciu alebo akékoľvek iné dôvody.

- ▶ Knižnice, ktoré poskytujú verejný prístup na internet, majú osobitnú zodpovednosť za zabezpečenie prístupu pre skupiny, ktoré by inak mohli byť znevýhodnené. Okrem tých, ktoré sú uvedené v *Manifeste IFLA o internete*, knihovníci by si mali byť vedomí, že k nim treba zahrnúť aj ostatné skupiny znevýhodnené pre svoj sociálny pôvod alebo spoločenské postavenie, bezdomovcov a vystaňovalcov.
- ▶ Tam, kde môžu mladí ľudia používať vybavenie knižnice, by mali mať knižnice prijaté jasné pravidlá pre používanie internetu deťmi a mladistvými a s týmito pravidlami by mali byť oboznámení aj rodičia, ak deti začínajú používať internet.

4. OBSAH

Globálna sieť internetu umožňuje jednotlivcom aj komunitám na celom svete rovnocenný prístup k informáciám za účelom osobného rozvoja, vzdelávania, motivácie, kultúrneho obohacovania, ekonomických aktivít a informovanej účasti na demokracii, bez ohľadu na to, či už sa nachádzajú v najmenších a najvzdialenejších obciach, alebo vo veľkomestách. Každý môže prezentovať svoje záujmy, znalosti a kultúru a sprístupniť ich svetu.

- ▶ Knižníci by mali prispievať k určaniu, tvorbe a propagovaniu miestneho informačného obsahu, významného pre dané miesto. Zároveň by mali, ak je to možné, spolupracovať s miestnymi producentmi informácií pri tvorbe lokálneho obsahu.
- ▶ Knižnice by mali podporovať dialóg medzi kultúrami a rešpektovať pôvodné obyvateľstvo a ich jazyky, a najmä uľahčovať prístup k obsahu v miestnych jazykoch.
- ▶ Knižníci by mali uznať tradičné ústne znalosti ako dôležitý spoločenský prínos vytvorený komunitou, aj ako lokálny obsah, ku ktorému by mal byť zabezpečený čo najširší prístup.
- ▶ V súlade s rešpektovaním práv na ochranu duševného vlastníctva by mali knihovníci podporovať otvorený prístup k poskytovaniu miestneho obsahu, a to na základe zásad *Creative Commons*.
- ▶ Knižníci by sa mali snažiť rozvíjať programy na digitalizáciu vlastných knižničných zdrojov, ktoré majú unikátny alebo vzácny obsah.

- ▶ Knižnice by sa mali snažiť sprístupniť svoje katalógy na internete a uľahčovať prístup k miestnemu obsahu prostredníctvom nových alebo existujúcich knižničných portálov alebo webových stránok.

5. ELEKTRONICKÉ SLUŽBY, E-GOVERNMENT A E-DEMOKRACIA

Knižnice, okrem svojich uznávaných úloh v oblasti vzdelávania, voľného času a výskumu, majú dôležitú a nie vždy naplno uznanú úlohu posunúť občanov od informovanosti k splnomocneniu. Prístup na internet a ostatné formy služieb prostredníctvom informačných technológií sú základom tejto úlohy.

- ▶ Knižnice musia prispievať k demokracii zohrávaním úlohy sprostredkovateľa vo vzťahu štát – občan, najmä prostredníctvom podpory e-governmentu pre komunitu. Okrem toho by mali knižnice dopĺňať a posilňovať e-government poskytovaním materiálov, ktoré budú stimulovať demokraciu, vrátane materiálov vytvorených v rámci kampaní rôznych organizácií, lobistických skupín a politických strán zastupujúcich celé názorové spektrum.
- ▶ Knižnice pomocou špeciálnych zručností v rámci knihovníckej profesie zohrávajú zásadnú úlohu pri zhromažďovaní, organizovaní a poskytovaní prístupu k verejným informáciám, či už vo forme tlačenej sivej literatúry alebo elektronických dokumentov.
- ▶ Knižnice by mali povzbudzovať občanov, aby využívali dostupné online mechanizmy na komunikáciu s vládou.
- ▶ Knižnice by mali byť pripravené na prevzatie úlohy poskytovať kompletne služby e-governmentu v prípade, že takéto služby by chýbali alebo boli nedostatočné či nevhodne poskytované inými inštitúciami.
- ▶ Knižnice zohrávajú úlohu v oblasti slobody informácií alebo práva na informácie v krajinách, kde platia primerané právne predpisy najmä pomocou používateľom pri tých žiadostiach, ktoré súvisia so slobodou informácií.

6. TECHNOLOGICKÉ MOŽNOSTI

- ▶ Knižnice by sa mali usilovať ponúknuť používateľom čo najlepšie technológie prístupu na internet.
- ▶ Pri výbere alebo navrhovaní rozhrania (interfejsu) používaného na prístup k online informáciám by sa mal uplatniť princíp „*user-friendly*“ (používateľsky priateľský).

- ▶ Knižnice by sa mali usilovať ponúknuť používateľom rýchle pripojenie k internetu. Ak slabá telekomunikačná infraštruktúra bráni internetovému prístupu, toto by sa malo riešiť kreatívnym hľadaním zdrojov a hardvérových a softvérových alternatív.
- ▶ Knižnice sa snažia poskytovať kvalitný prístup prostredníctvom vyškoleného personálu, dobre informovaného o technologických možnostiach knižnice a jej potenciáli splniť požiadavky používateľov.
- ▶ Vnútri knižnice by mala byť jednoznačne určená zodpovednosť za poskytovanie základných služieb s pomocou informačných technológií, poradenstvo personálu a používateľom v oblasti technológií, nákup zariadení a plánovanie obnovy a rozvoja technológií; mali by byť stanovené aj dôsledné postupy a procesy na riešenie týchto otázok.
- ▶ Potreba plánovania udržateľných systémov z hľadiska obnovy technológií a jej finančného zabezpečenia by mala byť akceptovaná všetkými, ktorých sa týka poskytovanie verejného prístupu na internet.

7. PREKÁŽKY

Prístup k internetu a všetkým jeho zdrojom by mal byť v súlade so *Všeobecnou deklaráciou ľudských práv Organizácie spojených národov*, najmä s článkom 19:

„Každý má právo na slobodu názoru a prejavu; toto právo zahŕňa slobodu zastávať názor bez zasahovania a vyhľadávať, získavať a šíriť informácie a myšlienky prostredníctvom ľubovoľných médií a nezávisle na hraniciach štátov.“

Celosvetová prepojenosť internetu predstavuje médium, prostredníctvom ktorého môžu využívať toto právo všetci. V dôsledku toho by prístup na internet nemal byť predmetom ideologickej, politickej alebo náboženskej cenzúry ani ekonomických bariér.

Prekážky, ktoré zabraňujú toku informácií by mali byť odstránené, zvlášť tie, ktoré podporujú nerovnosť, chudobu a zúfalstvo.

a) Filtrovanie

- ▶ Mali by sme uznať, že používanie filtračného softvéru vo verejne prístupných internetových termináloch je jasným porušením slobodného prístupu používateľa k online informáciám.

- ▶ Jedná sa aj o ten prípad, kedy dochádza k nechcenému blokovaniu takého obsahu, na ktorý sa viaže právo na prístup, k čomu nesporne bežne dochádza z dôvodu nepresnosti ľudského jazyka pri navrhovaní filtračného softvéru.
- ▶ S pripustením, že filter používajú v mnohých knižniciach v súlade s právnymi predpismi krajiny alebo predpismi zriaďovateľských organizácií, knihovníci by sa mali usilovať o najnižšiu možnú úroveň filtrovania, a nie o ďalšie zužovanie dostupnosti informácií inštaláciou svojho vlastného filtračného softvéru.
- ▶ Ak zákon ukladá knižniciam inštalovať filtračný softvér, malo by byť jasne stanovené, kto je zodpovedný za kontrolu filtrovania. Knižnice by sa mali snažiť o zachovanie právomoci na úpravu parametrov a stupňov filtrovania. Používatelia by mali byť plne informovaní o existencii filtrovania a mali by mať možnosť vzniesť námietky proti konkrétnym prípadom blokovania alebo podať žiadosť na úpravu blokovacích kritérií.

Knižnice a informačné služby by mali podporovať právo používateľov vyhľadávať informácie podľa ich výberu.

Knižnice a informačné služby by mali rešpektovať súkromie svojich používateľov a rešpektovať, že informácie o vyhľadávaní v informačných zdrojoch, ktoré používatelia používajú, by mali zostať dôverné.

b) Súkromie používateľov

- ▶ Knihovníci musia rešpektovať súkromie používateľov internetu v knižnici a ich vyhľadávanie informácií podľa vlastného výberu.
- ▶ Knihovníci by nemali viesť záznamy o využívaní internetu, iba v rozsahu stanovenom zákonom, a uchovávať tieto záznamy dlhšie, ako je predpísané; mali by po celý čas chrániť nedotknuteľnosť záznamov.

c) Duševné vlastníctvo

- ▶ Informačné zdroje vytvorené z verejných prostriedkov by mali byť verejným vlastníctvom a ním aj ostať.
- ▶ V podmienkach obmedzujúcich digitálnych autorských práv a správy digitálnych práv by knižnice mali presadzovať také legitímne alternatívy existujúcich foriem autorských práv, ako napríklad *Creative Commons*, ktoré skôr zvyšujú, ako obmedzujú prístup k informáciám.

- ▶ Knižnice majú povinnosť presadzovať také podmienky autorských práv, ktoré uľahčujú uchovávanie digitalizovaných materiálov a držiteľov autorských práv by mali podporovať, aby uznali svoju povinnosť zabezpečiť dlhodobú dostupnosť online zdrojov.

d) Neutralita sietí

- ▶ Internet má v súčasnosti charakter verejného, rovnostárskeho a demokratického prostriedku.
- ▶ V záujme udržania internetu ako neutrálneho prostriedku poskytovania informácií a služieb by mali knihovníci zabrániť akýmkoľvek snahám zaviesť poplatky alebo inak ovplyvňovať neutrálny charakter siete.

Tak ako ostatné základné služby aj prístup na internet v knižniciach a informačné služby by mali byť bezplatné.

e) Poplatky za prístup

- ▶ Knižnice by sa mali vždy snažiť poskytovať prístup na internet zadarmo, s cieľom zabezpečiť rovnocenný a spravodlivý prístup k online informačným službám.
- ▶ Knižnice, ktoré sú povinné poskytovať prístup na internet za poplatky, by sa mali snažiť uplatňovať model s odstupňovaním cien, podľa ktorého by spoplatňovali napríklad e-maily a/alebo chatovanie, ale prístup k online informačným zdrojom by zachovávali bezplatný.
- ▶ Odstupňovanie cien by sa malo uplatniť v akomkoľvek modeli, ktorý platí pre iné knižničné služby, s prihliadnutím na znížené alebo odpustené poplatky pre nezamestnaných, zdravotne postihnutých a tých, ktorí nie sú schopní platiť žiadne poplatky.

8. ŠKOLENIE POUŽÍVATEĽOV

Knižnice a informačné služby majú povinnosť umožniť a podporovať verejný prístup ku kvalitným informáciám a komunikačným prostriedkom. Používatelia by mali mať k dispozícii odbornú pomoc a vhodné prostredie, v ktorom môžu vybrané informačné zdroje slobodne a s dôverou využívať.

Okrem množstva hodnotných informačných zdrojov prístupných prostredníctvom internetu, sú niektoré z nich nesprávne, zavádzajúce a môžu byť urážlivé.

Knihovníci by mali poskytovať používateľom knižníc také informácie a informačné zdroje, ktoré by ich naučili využívať internet a elektronické informácie účelne a efektívne. Mali by aktívne podporovať a uľahčovať spoľahlivý prístup ku kvalitným sieťovým informáciám všetkým svojim používateľom vrátane detí a mládeže.

- ▶ Knižnice by mali poskytovať všetkým používateľom školenia o prístupe k informáciám na internete a tam, kde je to možné, aj o technikách pokročilého vyhľadávania informácií.
- ▶ V zásade by malo byť takéto školenie bezplatné, a ak to nie je možné, mal by sa uplatňovať model s odstupňovaním cien.
- ▶ Programy na zvyšovanie informačnej gramotnosti poskytované knižnicami by mali venovať osobitnú pozornosť získavaniu informácií z internetu.
- ▶ Školenie by malo podporovať a uľahčovať hľadanie kvalitných informácií na sieti, nezávisle od toho, či má tento obsah lokálny, národný alebo medzinárodný charakter.
- ▶ Školenie by malo poukázať na pravú podstatu internetu a najmä upozorniť na nejasný pôvod a potenciálnu nespoľahlivosť niektorých materiálov, ktoré sú k dispozícii online.
- ▶ Školenie by malo „vychovávať k citlivosti“ zdôrazňovaním rozmanitosti preferencií ostatných ľudí pri vyhľadávaní informácií, rôznorodosti obsahu na internete a že je potrebné predchádzať zasahovaniu do súkromia iných používateľov.
- ▶ Knižníci by mali podporovať vzdelávanie pedagógov, aby vedeli nájsť a využívať online zdroje, určené pre deti a mládež.
- ▶ Knižníci by sa mali snažiť prispieť k výchove detí tak, aby prevzali vlastnú zodpovednosť za využívanie internetu.
- ▶ Knižnice by mali venovať osobitnú pozornosť vzdelávacím potrebám postihnutých a starších ľudí, ktorí chcú mať prístup na internet.

9. STRATÉGIE POUŽÍVANIA INTERNETU

IFLA vyzýva medzinárodné spoločenstvo k podpore rozvoja dostupnosti internetu na celom svete, najmä v rozvojových krajinách, aby globálne výhody internetu boli dostupné pre všetkých.

IFLA vyzýva národné vlády k rozvoju národnej informačnej infraštruktúry, ktorá zabezpečí prístup na internet celej populácii štátu.

IFLA vyzýva všetky vlády, aby podporovali neobmedzený tok informácií prístupných na internete prostredníctvom knižníc a informačných služieb a aby čelili akýmkoľvek pokusom cenzurovať alebo obmedziť tento prístup.

IFLA naliehavo vyzýva odbornú knihovnícku verejnosť a riadiacich pracovníkov na štátnej a miestnej úrovni, aby vytvorili stratégie, postupy a plány, ktoré budú uplatňovať princípy, vyjadrené v tomto manifeste.

- ▶ Knižnice by mali vytvárať jasné a transparentné pravidlá pre prístup na internet, najmä s dôrazom na vyváženosť právomocí medzi personálom a používateľmi.
- ▶ Právny poriadok danej krajiny určuje rámec, podľa ktorého sa poskytuje prístup na internet.
- ▶ V prípade zjavného rozporu medzi právnymi predpismi, knižnice by sa mali pridŕžovať zásad stanovených vo *Všeobecnej deklarácii ľudských práv*, ako sprostredkovatelia takých riešení, ktoré najspôhlivejšie vedú k slobodnému prístupu k informáciám.
- ▶ Knižnica je povinná zabezpečiť pre využívanie internetu také prostredie, v ktorom sú všetci používatelia rovnocenní a ktoré rešpektuje ich súkromie a ich rozhodnutia pri vyhľadávaní informácií.
- ▶ Používateľ je povinný dodržiavať právne predpisy pri online aktivitách v knižnici, počas online vyhľadávania materiálov rešpektovať ostatných a byť tolerantný k druhým počas ich vlastného vyhľadávania na webe.
- ▶ V prípadoch, keď majú knižnice potvrdenú povinnosť sledovať, aby deti a mládež neboli vystavené vplyvu materiálov, ktoré môžu rodičia alebo pedagógovia považovať za škodlivé, by mali zvážiť poskytovanie vyčleneného priestoru, školenia, zariadenia a portálov na využívanie internetu deťmi.
- ▶ Pravidlá využívania internetu by sa mali pravidelne prehodnocovať, aby sa zabezpečilo, že naďalej odrážajú ciele a úlohy knižničných služieb aj pri meniacich sa okolnostiach.
- ▶ V spolupráci s používateľmi by sa knižnice mali usilovať o rozšírenie koncepcie zásad využívania internetu alebo akceptovateľných zásad používania tým, že prijmú charty práv používateľov alebo zmluvy. Tie zabezpečia rovnováhu práv a povinností knižníc a ich používateľov na základe dokumentov, navrhnutých na podporu harmonického a pozitívneho využívania internetu a ďalších online prostriedkov.